

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор

з науково-методичної та
навчальної роботи

_____ О.Б. Жильцов
“ _____ ” _____ 2015__ року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Пластична анатомія

(2 курс)

Галузь знань 0202 «Мистецтво»

Напрямок підготовки 6.020207 «Дизайн»

Освітній рівень – перший (бакалаврський)

Інститут мистецтв

2015– 2016 навчальний рік

Розподіл годин зведено з робочим навчальним планом. Структура типова.

Заступник директора з науково - методичної та навчальної роботи

А.О.Таранник

Робоча програма Пластична анатомія для студентів галузі знань 0202 «Мистецтво», напрямку підготовки 6.020205 «Образотворче мистецтво»

Розробники: Прохорова Наталія Анатоліївна, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри образотворчого мистецтва Інституту мистецтв

Протокол від «_02_» __вересня__ 2015 року № _1_

Завідувач кафедри
образотворчого мистецтва _____ Ю.В.Романенкова
(підпис)

©_____, 2015рік
©_____, 2015рік

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Структура програми навчальної дисципліни	
I. Опис навчальної дисципліни.....	7
II. Тематичний план навчальної дисципліни	8
III. Програма	
<i>Змістовий модуль I. Пластична анатомія - наукова основа зображення людини.</i>	9
Практичні заняття.....	10
<i>Змістовий модуль II. Скелетна і м'язова системи людини.....</i>	11
IV. Навчально-методична карта студента.....	13
V. Завдання для самостійної роботи	14
<i>Карта самостійної роботи студента</i>	15
VI. Система поточного та підсумкового контролю	16
VII. Методи навчання.....	19
VIII. Методичне забезпечення курсу	19
IX. Рекомендована література (основна, додаткова)	21

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Робоча навчальна програма з дисципліни "Пластична анатомія" є нормативним документом Київського університету імені Бориса Грінченка, який розроблено кафедрою образотворчого мистецтва на основі освітньо-професійної програми підготовки студентів відповідно до навчального плану для галузі знань 0202 «Мистецтво» напряму підготовки 6.020207 «Дизайн» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» денної форми навчання.

Робочу навчальну програму укладено згідно з вимогами кредитно-модульної системи організації навчання. Програма визначає обсяги знань, які повинен опанувати бакалавр відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики, алгоритм вивчення навчального матеріалу дисципліни "Пластична анатомія", необхідне методичне забезпечення, складові та технологію оцінювання навчальних досягнень студентів.

Для освітньо-професійної підготовки майбутнього художника-дизайнера надзвичайно важливе значення має вивчення дисципліни "Пластична анатомія".

Засвоєння теоретичних знань з анатомії людини, пізнання графічних особливостей форми під час практичних занять розвиває у студентів просторове бачення, розуміння конструктивно-анатомічної будови, законів побудови і площинного зображення людського тіла. Особливе значення надається індивідуальній роботі над анатомічними замальовками і композицією, розвитку образного мислення, творчих здібностей.

Під час занять студенти набувають ґрунтовних теоретичних знань з пластичної анатомії, вивчають закони побудови зображення тіла людини.

Курс "Пластична анатомія" має практичне спрямування, пов'язане з майбутньою професійною діяльністю студентів.

Мета — ознайомити студентів із характерними особливостями конструктивно-анатомічної будови людини, законами передачі конструкції його рухів, допомогти набутти практичних навичок зображення людського тіла, використовуючи виразні засоби рисунка у поєднанні із знаннями з пластичної анатомії.

Завданням вивчення навчальної дисципліни є набуття базових знань

з дисципліни «Пластична анатомія». Ознайомлення з основними напрямками розвитку науки з дисципліни «Пластична анатомія» у вивченні методів і методики роботи зі студентами, формування цілісного бачення і уявлення, розвиток художнього смаку і навичок в роботі над творчими завданнями.

У результаті вивчення навчальної дисципліни відповідно до профілю програми бакалавра образотворчого мистецтва формуються **загальні та фахові компетентності**.

Загальні компетентності:

(Світоглядна, громадська, комунікативна, інформаційна, науково-дослідницька, самоосвітня);

Фахові компетентності:

- здатність використовувати у практичній діяльності досвід світової та вітчизняної шкіл з образотворчого мистецтва, методів та авторських прийомів провідних художників;
- володіння навичками візуального сприйняття і створення композицій, відтворення їх на полотні (папір чи інша площа) для зображення задуманого.

Результати навчання

Знання, практичні навички та вміння.

Знання: різноманітних прийомів, методів роботи над творчими завданнями з використанням особливостей національних традицій школи образотворчого мистецтва.

Практичні навички і вміння:

Уміння створювати атмосферу творчого підходу для роботи над завданням, використовуючи при цьому класичні зразки. Уміння аналізувати, визначати технічні прийоми виконання завдання та методичні прийоми наочного пояснення завдання.

Програмні результати навчання.

Готовність до фахової діяльності в галузі образотворчого мистецтва.

Здатність до науково-дослідницької діяльності у сфері мистецької діяльності.

Мисленнева активність, творчий підхід у вирішенні нестандартних завдань.

Прагнення до особистісно-професійного лідерства та успіху.

Форма контролю: ПМК , поточні оцінки за виконання практичних завдань. По завершенню курсу навчання – екзамен.

Під час практичних занять, самостійної роботи студенти ***набувають умінь та навичок:***

- спираючись на знання з пластичної анатомії, уміти конструктивно вірно побудувати форму постаті людини та виразно промодельовати її;
- використовуючи знання пропорцій, конструкції та анатомічної будови людського тіла, виконувати самостійно зображення людини в різних видах та жанрах мистецтва;
- спираючись на знання з пластичної анатомії, уміти аналізувати твори митців, вміти розкривати особливості їх пластичної мови у зображенні людини;
- володіти науковою термінологією.

Основні форми організації навчального процесу — робота в аудиторії, з натури, з використанням гіпсових зліпків та екорше, під контролем педагога, а також виконання самостійних анатомічних замальовок та начерків — за літературою та репродукціями, з натури, з пам'яті, за спостереженням, за уявою.

Самостійна робота з пластичної анатомії передбачає консультування під час аудиторних робіт.

СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

"ПЛАСТИЧНА АНАТОМІЯ"

I. Опис предмета навчальної дисципліни

Курс:	Напрям, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів, відповідних ECTS: 3	Шифр та назва галузі знань 0202 Мистецтво	нормативна Рік підготовки: 2 Семестр: 3
Змістових модулів: 2	Шифр та назва напряму підготовки 6.020207 – Дизайн	Контактних годин: 28; з них: лекції: 4 год. практичні: 24 год.
Загальна кількість годин: 108	Освітньо-кваліфікаційний рівень "бакалавр"	Самостійна робота: 40 год. МКР: 4 год.
Тижневих годин: 2		
Семестровий контроль: 36 год.		Вид підсумкового контролю: екзамен

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ п/п	Назви теоретичних розділів	Кількість годин						
		Разом	Аудиторних	Лекцій	Практичних	Самостійна робота	Модульний контроль	Семестровий контроль
Змістовний модуль 1. Пластична анатомія - наукова основа зображення людини.								
1.	Історія і значення пластичної анатомії як науки. Розвиток пластичної анатомії від найдавніших часів до сучасності. Найвідоміші канони зображення людини.	2	2	2				
2.	Загальний огляд будови людського тіла. Пропорції, об’єми, сучасні канони зображення. Конструктивно-анатомічна будова людини. Замальовки конструктивних схем побудови	2	2	2				
3	Рисунок черепа з 3-х положень.	32	12		12	20		
Разом		38	16	4	12	20	2	
Змістовний модуль 2. Скелетна і м’язова системи людини								
4.	Рисунок екорше , та кінцівок людини	32	12		12	20		
Разом		34	12		12	20	2	
Разом за навчальним планом		108	28	4	24	40	4	36

ІІІ. ПРОГРАМА

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І

Пластична анатомія - наукова основа зображення людини.

Лекція 1. Історія і значення пластичної анатомії як науки.

2 год.

Значення дисципліни "Пластична анатомія" в загально-художній, мистецькій та професійній освіті та підготовці бакалаврів-дизайнерів.

Мета курсу та його завдання, зв'язок з іншими дисциплінами.

Особливості зображення людини в різних видах мистецтва. Короткий огляд історії розвитку пластичної анатомії від найдавніших часів до сучасності.

Канони зображення людини в Стародавньому Єгипті. Значення досягнень пластичної анатомії Стародавньої Греції та Риму для розвитку світового мистецтва.

Анатомія тварин та птахів.

Розквіт пластичної анатомії в Добу Відродження. Вклад в науку пластичної анатомії Леонардо да Вінчі, Л. Альберті та інших.

Місце пластичної анатомії в сучасному світі, її значення для професії художника-дизайнера.

Література: основна [1,2,3,4]

додаткова [1,2,3,4,5,6]

Лекція 2. Загальний огляд будови людського тіла

2 год.

М'язова система людини.

Хребет як основа всього скелету. Хребці. Сполучення хребців. Рухи хребта й голови. Вигини хребта. Пропорції хребта.

Приклади будови скелетної системи представників тваринного світу.

Грудна клітина. Груднина, її положення та розмір. Ребра (справжні, несправжні та коливні). Форма грудної клітини і її зміни, пов'язані із статтю та віком.

Скелет плечового пояса: ключиця, її форма, зчленування та рухи; лопатка, її положення — лопаткова ость, акромейон. Краї лопатки і суглобова зчленівна западина. Скелет вільної верхньої кінцівки: плечова кістка, її головка і бугорки, плечовий суглоб та збільшення його рухомості у залежності від акроміально-ключичного і ключично-грудинного зчленування.

Зміни зовнішньої форми плеча і грудної клітки під час піднесення руки. Нижній кінець плечової кістки: блок і головчасте підвищення, внутрішній і зовнішній надвиростки; скелет передпліччя: ліктьова і променева кістки — ліктьовий суглоб. Положення супінації і пронації, змінювання форми і напрямку кісток передпліччя при супінації і пронації; частини скелета кисті: зап'ясна, п'ясна і пальці. Променево-зап'ясткове зчленування та його рухи. Зап'ястково-п'ясткові зчленування. Фаланги пальців та їх сполучення.

Тазовий пояс. Крижі, куприк, безіменні, або тазові, кістки. Таз чоловіка і жінки.

Вільна нижня кінцівка. Стегнова кістка, її верхній кінець: головка, шийка і вертели. Тазостегновий суглоб та його рухи. Тіло стегнової кістки, його вигини, положення в чоловічому та жіночому скелетах. Нижній кінець стегнової кістки, надколінник та його значення у пластиці колінного суглоба; гомілка. Велика гомілкова і мала гомілкова кістки. Гомілковостопний суглоб; скелет стопи: передплесна, плесна і пальці.

Література: основна [1,2,3,4]

додаткова [1,2,3,4,5,6]

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Заняття 3. Рисунок черепа з 3-х положень.

12год.

Постановка: череп на неяскравому тлі.

Мета: Вивчення форми черепа, як визначальної кісткової основи голови, вчитись бачити головне, ясно аналізувати форму без пасивного копіювання.

Завдання: конструктивно побудувати в просторі рисунок черепа з трьох положень з легкою передачею світлотіні на основних площинах.

1 етап роботи: побудова черепа у фронтальній проекції по відношенню до ока. Композиція рисунка, розміщення зображення на аркуші. Зв'язок окремих елементів між собою. Побудова зображення за правилами перспективи. 2год.

2 етап роботи: тонова побудова рисунка з виявленням об'єму 2год

3 етап роботи: побудова черепа у профільній проекції по відношенню до ока. Композиція рисунка, розміщення зображення на аркуші. Зв'язок окремих елементів між собою. Побудова зображення за правилами перспективи 2год.

4 етап роботи: тонова побудова рисунка з виявленням об'єму 2год

5 етап роботи: побудова черепа у тричвертному розвороті по відношенню до ока. Композиція рисунка, розміщення зображення на аркуші. Зв'язок окремих елементів між собою. Побудова зображення за правилами перспективи 2год.

6 етап роботи: тонова побудова рисунка з виявленням об'єму 2год

Література: основна [1,2,3,4]

додаткова [1,2,3,4,5,6]

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Скелетна і м'язова системи людини.

Заняття 4. Рисунок екорше, та кінцівок людини 12год.

Постановка: екорше на нейтральному тлі.

Мета: детальне вивчення скелету та м'язів людини.

Завдання: Вся увага студента концентрується на постаті людини. Виконання завдання вимагає ґрунтовних знань пластичної анатомії. Гармонійна композиція рисунка та чітка конструктивна побудова тулуба – головні критерії оцінки цієї роботи

1 етап роботи: композиція рисунка, розміщення постаті на аркуші. 2год.

2 етап роботи: зображення постаті за правилами конструктивної побудови, взаємозв'язок загальних форм фігури – тулуба з плечовим поясом і таза. 3год.

3 етап роботи: впевнена побудова, уточнення пропорцій, тональна проробка форми 3год.

4 етап роботи: детальна проробка характерних м'язових виступів та заглиблень на поверхні людського тіла з урахуванням рухів. 2год.

5 етап роботи: етап узагальнення, єдність частин цілого, використовуючи прийом «широкого бачення» коректується уся попередня робота. 2год.

IV. Навчально-методична карта студента

Модулі	Змістовий модуль І			Змістовий модуль ІІ	
Назва модуля	Скелетна і м'язова системи людини			Скелетна і м'язова системи людини	
Кількість балів за модуль	133 бали			151 бал	
Теми лекцій	1.Історія і значення пластичної анатомії як науки. Розвиток пластичної анатомії від найдавніших часів до сучасності. Найвідоміші канони зображення людини (відвідування –1бал)	2.Загальний огляд будови людського тіла. Пропорції, об'єми, сучасні канони зображення. Конструктивно-анатомічна будова людини. Замальовки конструктивних схем побудови (відвідування –1бал)			
Теми практичних занять		Рисунок черепа з 3-х положень (відвідування – 6 балів, 60 балів за роботу)		4 Рисунок екорше , та кінцівок людини (відвідування – 6 балів, 60 балів за роботу)	
Самостійна робота		Табл. 5.1 (20 балів)	Табл. 5.1 (20 балів)	Табл. 5.1 (30 балів)	Табл. 5.1 (30 балів)
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота № 1 (25 балів)			Модульна контрольна робота № 2 (25 балів)	
Форма підсумк.кон тролю	Екзамен – 40 балів				
Підсумковий рейтинговий бал	284 бали (коефіцієнт успішності: 284 ÷ 60 = 4,74)				

V. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

Пластична анатомія - наукова основа зображення людини.

1. Аналіз творчих методів роботи українських та зарубіжних майстрів мистецтва. Необхідні знання в роботі над зображенням людини. Методика виконання навчальних завдань з живопису гіпсової голови як початкових основ зображення людини. Ознайомлення з класичними канонами в зображенні голови
 2. Сучасні канони зображення людини - 4 арк. Ф-А4 20б.
 3. Замальовки найважливіших конструктивних вузлів скелетної основи. - 2 арк. (Ф-А3) 20б.
- Література: основна [1,2,3,4]
додаткова [1,2,3,4,5,6]

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Скелетна і м'язова системи людини.

4. Замальовки пошарового розміщення м'язів тулубу - 2 арк., верхніх - 2 арк. і нижніх кінцівок - 2 арк. (Ф А3) 30б.
 5. Замальовка конструктивно-анатомічних схем будови і рухів людини - 4 арк. Ф-А4 30б.
- Література: основна [1,2,3,4]
додаткова [1,2,3,4,5,6]

Карта самостійної роботи студента

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль	Бали
Змістовий модуль I. Пластична анатомія - наукова основа зображення людини.		
1. Аналіз творчих методів роботи українських та зарубіжних майстрів мистецтва. Необхідні знання в роботі над зображенням людини. Методика виконання навчальних завдань з живопису гіпсової голови як початкових основ зображення людини. Ознайомлення з класичними канонами в зображенні голови	Індивідуальне заняття, модульний контроль, ПМК	
2.Сучасні канони зображення людини - 4 арк. Ф-А4	Індивідуальне заняття, модульний контроль, ПМК	20
3.Замальовки найважливіших конструктивних вузлів скелетної основи. - 2 арк. (Ф-А3)	Індивідуальне заняття, , модульний контроль, ПМК	20
Змістовий модуль II. Скелетна і м'язова системи людини		
4.Замальовки пошарового розміщення м'язів тулубу - 2 арк., верхніх - 2 арк. і нижніх кінцівок - 2 арк. (Ф А3)	Індивідуальне заняття, модульний контроль, ПМК	30
5.Замальовка конструктивно-анатомічних схем будови і рухів людини - 4 арк. Ф-А4	Індивідуальне заняття, модульний контроль, ПМК	30
<i>Разом: 40 год.</i>	<i>Разом: 100 балів</i>	

VI. СИСТЕМА ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Навчальні досягнення бакалаврів із дисципліни «Пластична анатомія» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти (п. IV), де зазначено види й терміни контролю. Систему розрахунку та накопичення рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення у національну (4-бальну) та європейську (ECTS) шкалу подано у табл. 8.1, табл. 8.2, табл. 8.3, табл. 8.4.

Таблиця 8.1

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

Таблиця 8.2

№ п/п	Вид діяльності	Макс. кількість балів	Одиниць	Всього
1	Відвідування лекцій	1	2	2
2	Відвідування практичних занять	1	12	12
3	Робота на практичному занятті	10	12	120
4	Самостійна робота (оцінюється як творча)	-	-	100
6	МКР	25	2	50
Підсумковий рейтинговий бал				284

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота						Кількість балів без урахування коефіцієнта	Коефіцієнт	Кількість балів з урахуванням коефіцієнта	Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2						
T1	T2	T3	МКР	T4	МКР					
1	1	106	25	126	25	284	4,74	60	40	100

Таблиця 8.3

Порядок переведення рейтингових показників успішності у європейські
оцінки ECTS

Підсумкова кількість балів (max – 100)	Оцінка за 4-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
1 – 34	«незадовільно» (з обов’язковим повторним курсом)	F
35 – 59	«незадовільно» (з можливістю повторного складання)	FX
60 - 68	«задовільно»	E
69 - 74	«задовільно»	D
75 - 81	«добре»	C
82 - 89	«добре»	B
90 – 100	«відмінно»	A

Таблиця 8.4

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень бакалаврів

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно»	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре»	ставиться при виявленні студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань, але у відповіді та роботах студента наявні незначні помилки.
«задовільно»	ставиться за виявлені знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно»	виставляється студентові, відповідь якого з основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ВНЗ без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу бакалавра на практичних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється з використанням роздрукованих завдань або як коротка контрольна практична робота відповідно до матеріалу даного модуля.

Модульний контроль знань бакалаврів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

VII. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної та творчої діяльності

1) За джерелом інформації:

- *Наочні:* спостереження, ілюстрація, демонстрація.
- *Практичні:* вправи, начерки, замальовки, рисунки, етюди.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

VIII. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

- ✓ робоча навчальна програма;
- ✓ навчально-предметний фонд: гіпсові зліпки античних скульптур та екорше;

- ✓ зразки робіт студентів та репродукції творів майстрів;
- ✓ опорні конспекти лекцій;
- ✓ навчальні посібники (частково в електронному вигляді);
- ✓ засоби підсумкового контролю: семестровий екзамен та перегляд з оцінюванням навчальних та творчих робіт для контролю знань студентів з навчальної дисципліни "Пластична анатомія".

IX. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Барчаи Е. Анатомия для художников. / Е.Барчаи – М.: Эксмо, 2002. – 540 с. (електронна версія).
2. Берн Х. Динамическая анатомия для художников./Х. Берн – М.: Астрель, 2001. 305 с. (електронна версія).
3. Дюваль М. Анатомия для художников. / М. Дюваль – М.: «Издательство В. Шевчук», 2001. 560с. (електронна версія).
4. Мірчук З. П., Мірчук М. В. Анатомія людини. Навчальний посібник./ З. П. Мірчук, М. В. Мірчук – Дрогобич: Вимір, 2007. 327 с.(електронна версія).

Додаткова:

1. Рабинович М.Ц. Пластическая анатомия человека, четвероногих животных и птиц. / М.Ц. Рабинович – М.: Высшая школа, 1978. - 248 с. (електронна версія)
2. Ватагин В.А. Воспоминания. Записки анималиста./- М.: Советский художник, 1980. – 112 с.
3. Гицеску Г. Пластическая анатомия. Строение тела./ Г. Гицеску – Бухарест: Меридиане, 1963. – 156 с.
4. Гицеску Г. Пластическая анатомия. Формы тела в покое и в движении. / Г. Гицеску – Бухарест: Меридиане, 1963. – 240 с.
5. Гицеску Г. Пластическая анатомия. Пластическая морфология. Экспрессивность. / Г. Гицеску – Бухарест: Меридиане, 1966. – 198 с.
6. Чиварди Д. Художественный образ в анатомическом рисовании./ Д. Чиварди – М.: ЭКСМО, 2002. (електронна версія).